Horváth Péter

Pingpong, ulti, barátok

– kivezetés a szépirodalomból –
V. rész

Szasza

Középiskolai osztálytársam volt a hatvanas években Szegeden, Ő is grafikus szeretett volna lenni, mint én, de mindketten kéziszedő nyomdászok lettünk, mert, az 5+1-esnek hirdetett Tömörkény István Művészeti Gimnázium, ahová májusban felvételiztünk, szeptember elsejére 4+2[1]-es ipari szakközépiskolává változott. Így aztán az érettségi bizonyítvány mellé szakmunkásbizonyítványt is kaptunk. Szasza csöndes, visszahúzódó, széparcú, hullámos hajú kisfiú volt. Mást nem is igen tudtunk meg róla a négy esztendő során. Később csak ötévente futottunk össze az osztálytalálkozókon, ott is tartózkodóan hallgatta hencegéseinket, aztán az utolsó tizenkét évben, mióta Szegedre költöztem, gyakrabban találkoztunk. Amíg nem találtam meg a tápéi klubot, vele pingpongoztam párszor, bérelt asztalokon az egyetemi Sportközpont helyiségében, ahol a felesége dolgozik. Addigra Szasza határozott arcélű, öntudatos tanárember lett, és kackiás bajszú, komoly festő.

Szegeden születtem, a kakasos templommal szemben lévő, úgynevezett Kovács házban nőttem fel. Apai nagyapám vasúti tiszt volt a rókusi állomáson. Nyolc gyereke volt. Őt nem ismertem, meghalt, mielőtt én megszülettem volna. Nagyanyám viszont százegy évet élt meg. Kis, kertes házban laktak Rókuson, az Ilona utcában. A fiúgyerekek kétkezi munkások lettek, a négy híresen szép Szabó lány jól ment férjhez. Más lehetőségük nem is nagyon volt. Vasutas nagyapám igen szerény körülmények közt nevelte őket. Édesapám onnan küzdötte följebb magát. Egész diákéletben eminens, kitűnő tanuló volt, tagja a szegedi református közösségnek, ott ismerte meg édesanyámat. Anyu apja tanító volt a szegedi református iskolában. Régi tanítófamília, a férfiág felmenői visszakövethetőek egy egri várvédő lovaskapitányig. Anyu kereskedelmit végzett, mielőtt hozzáment édespámhoz. Apám egyetemistaként a szegedi fiatalok kultúrkörében tevékenykedett, többek közt olyan kiválóságok mellett, mint Radnóti Miklós és Ortutay Gyula.

[1] 5+1 és 4+2 – a hét akkor még hat munkanapját jelöli, öt közismereti és egy szakismereti nap, vagy négy közismereti és két szakmai. Az általános gimnáziumhoz képest mindkét esetben csökkentett vagy sűrített a közismereti tananyag, hogy helyet hagyjon a művészetnek, ill. a szakmának.

Ismeretterjesztő előadásokat tartottak, és különböző vitaesteket vezettek sokfelé. Apu közben megtért, ez azután nagyban befolyásolta a pályafutását. Kormányzógyűrűs jogászként végzett a szegedi egyetemen. Nagy dolog volt ez!! Debrecenbe nevezték ki táblabírónak, a család ott kezdte az életét. Négy testvérem már megszületett, mire jött a háború. A sokszor gazdát cserélt Debrecenből a gyerekekkel kihúzódtak egy ismerősük tanyájára, ott vészelték át a nehéz időket. Édesapám ott is népszerű ember volt, a meggyilkolt pap helyett járta a környéket, hirdette az evangéliumot, lelki támaszt adott mindenkinek. Korábban civilként szolgált a debreceni kistemplomban is. Amikor beköszöntöttek a kommunista idők, a református zsinat tagjaként ő volt az egyetlen, aki az iskolák államosítása ellen szavazott. Félig-meddig büntetésből helyezték át a debreceni bíróságról Szegedre. De mivel kiváló jogász volt, később meghívták Pestre, a Legfelső Bíróságra. Néhány évig oda járt dolgozni, abban az időben, amikor a szörnyű perek folytak. Tehát nagyon sok mindennek tanúja volt, és szerintem aktív részese is lehetett, bár erről soha nem beszélt nekem. De azt tudom, hogy kilencszázhatvanban behívták, döntse el, hívő ember marad, vagy továbbra is szeretne bíró lenni. Nem mondott le a hitbéli meggyőződéséről, ki is rúgták a Bíróságról. Beállt ügyvédnek a Szeged Egyes Számú Ügyvédi Munkaközösségébe, ahol elsősorban válóperes ügyeket vitt. Akkor kezdődött a mi életünk legjobb periódusa. Hálás védencei egyik héten kacsát hoztak, másikon malacot...

Nagyon jókat ettünk.

Elég az hozzá, hogy közben nagyon következetes, keresztény életet élt. Visszajárt szolgálni Debrecenbe, itthon bibliakörökben hirdette az evangéliumot. Ez nyilván kihatott az egész családra, így rám is. Hittanra jártam, konfirmáltam... De ezeket a dolgokat valahogy formálisnak éreztem. Jött aztán a mi ifjúságunk, a hatvanas évek derekán, és ez hit-kérdés teljesen ad acta lett téve. Mint mindenki más, én is beléptem a KISZ-be, mégis azt kell mondjam, hogy keresztény szellemiségben nőttem fel. Otthon étkezések előtt mindig imádkoztunk, vacsora után Bibliát olvastunk, bár akkoriban még nem volt az a meggyőződéses hitem, ami mára megvan.

A legidősebb bátyám végzős egyetemistaként ötvenhatban már a Földtani Intézetben dolgozott, jelentős karrier elé nézett. De vastagon belekeveredett a forradalomba, olyannyira, hogy amikor a Köztársaság téren keresték a földalatti kazamatákat, ő kihozott az intézetből egy

markológépet, azzal dúrta a talajt, szonárokkal keresték a titkos üreget... Később fegyverrel is harcolt. A forradalom leverése után nagyon gyorsan megsúgták neki, hogy föl fogják akasztani. Decemberben kimenekült Ausztriába. Végül Bécsben szerezte meg a diplomáját. Ez a történet is rányomta a bélyegét a családunkra, mert akinek ilyen „háttere" volt... Édesanyám először hatvahatban mehetett ki Nyugatra, meglátogatni ezt a bátyámat. Ő hetvenegyben jött haza először, egy nagy cementcég képviselőjeként. De kapta még akkor is a fülest, ne jöjjön, mert le fogják kapcsolni. Apánkat akkor valahogy kiengedték elé, együtt jöttek Magyarországra autóval, apu még a határ előtt is könyörgött neki, forduljon vissza. Mert ő ugye, mint hajdani bíró, tisztában volt a „lehetőségekkel".

De hál' istennek nem lett baj.

Apám egyébként a saját rokonaival alig-alig tartott kapcsolatot. Sátoros ünnepeken néha elmentünk egyikhez-másikhoz látgatóba, de olyan összetartás, mint például a feleségem családjánál, ahol a testvérek közti szálak nagyon erősek, nálunk egyáltalán nem volt. Hozzánk látogatóba szinte kizárólag papok vagy hittestvérek jöttek. Érdekes ember volt az én apám. Milyen viszonyban voltam vele? Nem is tudom. Szerettem őt... De nem az a klasszikus... Édesapám nagyon kemény ember volt, három lépés távolság... Szeretett ő engem, úgy emlékszem rá, de szinte sosem mutatta ki az érzelmeit. Amikor egyszer nagyon beteg voltam, szenvedtem a fájdalomtól. Ültem ott a szobában, sírdogáltam. Odajött hozzám, és átfogta a vállam. A vállamra tette a kezét...

Ő jelentett a számunkra mindent….

Állítsuk meg Szasza történetét egy bekezdésnyi időre. Ebben a könyvben nem először esik szó finoman szólva is „ambivalens" szülő-gyerek kapcsolatról. Nem szeretnék a néhány véletlenszerű példából messzemenő következtetéseket levonni, de szüleink fel-felvillanó sorsa láttán kirajzolódni látszik egy nagyon fontos következménye a hajdani felszabadulást követő évtizedek kommunista politikájának, társadalmi életének. Az uralkodó ideológiának nem sikerült ugyan a „múltat végképp eltörölni", de alaposan belebabrált az emberek öntudatába. Nagyítsuk ki egy pillanatra azt a filmkockát, amelyen Szasza édesapját látni. Horthy személyes megbízottja adja át a jogi diplomáját, amiért kimagasló eredménnyel tanulta meg a polgári jogrendszert, amelynek működésével alighanem mélyen egyetértett. Tíz évvel később már a szocialistának mondott rendszernek az előbbivel totálisan szemben álló jogrendjét szolgálja. (Mi mást tehetett volna, mint hogy alapos ismeretet kívánó szakmaként tekintsen a

munkájára?) Mindeközben tevékenyen hívő, keresztény ember. Ráadásul ügyvédként később válóperek bonyolításában segédkezik szétválasztani azt, amit Isten egybekötött. Olyan súlyos ellentmondások feszíthették, hogy kész csoda, hogy lábon kihordta azt a gyilkos skizofréniát. Hát miféle biztos „lelki alapot" hagyományozhattak volna ránk az egyszerre több felől sarokba szorított szüleink – a totális lázadáson és totális magányosság-érzeten kívül?

Gondoljátok meg, proletárok!

Nagyon későn érő típus vagyok. Szerintem még ma se vagyok készen. Amikor mi tinédzserek voltunk, nagyon le voltam még szakadva attól az életmódtól, ami akkoriban dívott. Én sok mindent jóval később, tíz-tizenöt év múlva kezdtem „kapizsgálni". Nagyon magányos voltam. Arra készültem, hogy egyedül fogok élni. Soha nem fogok megnősülni. Beleszerelmesedtem a művészetbe, és azt gondoltam, hogy én egy igazi, magányos művész leszek. Leonardo volt az első, hatalmas élményem, mondhatni példaképem. A hetvenes években volt róla egy filmsorozat, azt még manapaság is megnézem néha. Abból szűrtem le, hogy akkor vagyunk a legerősebbek, ha egyedül vagyunk. Ez még a mai napig is itt ül bennem, mélyen. Igen, ez ellentmond a keresztényi életfelfogásnak. Az egész keresztényi történet a számomra még most is egy hatalmas ellentmondás. Amikor eljöttek apámhoz a debreceni hittestvérek, hallgattam, miről beszélnek. Arról folyt a diskurzus, hogy ki a jobb keresztény. Hogy ők hívőbbek a többieknél. Na, ez nekem nem jött át. Milyen alapon jelenteném ki, hogy én hívőbb vagyok nálad? Marhaság. Pedig ez a mai napig tart még bizonyos keresztény körökben. Ezért nem is vagyok én igazi vadkeresztény. Ha elmegyek a templomba, nem azért megyek, mert muszáj odajárnom, hanem mert akkor éppen szükségem van rá. Aztán lehet, hogy hónapokig a templom felé se megyek. Mint ahogy dolgozom. Én nem tudok úgy festeni, hogy na, nekem folyton festeni kell. Hanem, ha van hozzá kedvem, festek. Ha nincs, elő se veszem az ecseteket. Így érzem őszintének. Nem olyan demagóg módon képzelem, hogy a festőnek minden nap festenie kell, a kereszténynek meg minden nap templomba járnia. Sokkal szabadabb dolog.

Amikor művészettörténeti előadásokat tartottam, Lucas Cranach kapcsán foglalkoztam Lutherrel. Különös ember lehetett. Nem is tudom, hogy tudták olyan sokan követni akkoriban. Szerintem sok vér tapadhatott a kezéhez.

Lehet, hogy őrült nagy hülyeséget mondok, de olyan érzésem van, hogy a reformátusság... Hogy min is múlik? Ha valaki jó evangelizátor, jól tud beszélni, jól magyarázza az igét, akkor az át fog menni. Azt

mondjuk, ugye, hogy a Szentlélek segít engem abban, hogy én így tudok beszélni. Jó, elfogadom, de én ezt is sokkal emberibb dolognak érzem. Van, akinek van ehhez tehetsége, és van, akinek nincs. Édesapámnak volt. Én hallottam őt beszélni. Jól beszélt. Jogász volt, bíró volt, hát volt benne gyakorlata. Logikusan tudott fölépíteni dolgokat. Ezért tudott jól evangelizálni. De ha valakiben nincs meg a tehetség... Olyasmi ez, mint hogy valaki hiába végzi el a tanárképzőt, ha nincs tehetsége a tanításhoz, megette a fene. Egész életében rosszul fog tanítani. Erre is születni kell, nem lehet megtanulni. Lehet gyakorolni, de ha nincs érzéked hozzá...!

Lehet, hogy a hit is ezen múlik…?

Hogy van-e tehetséged hozzá…?

Milyen volt nekem a Tömörkényben? Én csak úgy voltam ott, köztetek, mint egy megfigyelő. Amit láttam, a ti lázadozásotokat, az vonzott ugyan, de mégse sikerült engem a dolgokba belevonni. Odáig jutottam, hogy a zenekarotok nagydobjára megfestettem a címkét, hogy *Flyers.* Meg hogy én is ott ültem veletek, amikor Kis Misa behozott egy Shadows lemezt, és titokban azt hallgattuk a suli lemezjátszóján... Már mindenki csajozott, én nem. Talán csak az utolsó évben, amikor a Juhász Ilit egyszer hazavittem a biciklimen... A középiskolában én még kisgyerek voltam.

A látszat ellenére, mind azok voltunk. Pallérozatlan, nagyképű, tudatlan gyerekek. Csak annyit tudtunk – tükör által, homályosan –, hogy köröttünk hatalmas a káosz, szüleink nemzedékének tagjai közt nemigen akad „hiteles" ember. Az ő útjaik ebbe a káoszba vezettek.

Nem véletlenül énekeltük az Illés együttessel a dalt:

Lámpavasnak támaszkodva
az embereket nézem sorba.
Fáradt arccal mint sietnek,
találgatom, merre mennek ők.
Bár tudnám hova, de hova, de hova, de hova megyek,
de hova, de hova, de hova megyek, de hova, de hova,
de hova megyek...

Érettségi után drága édesapám forszírozta, hogy próbáljam meg a jogot. A négy testvérem közül egyiket se tudta korábban rávenni erre. Én

a kedvéért elmentem felvételizni. Persze, nem vettek föl. Az a közismereti tudás, amit mi a 4+2-es szakközépiskolában szerezhettünk, nem volt elég ehhez. Elmentem hát kéziszedőnek a nyomdába. Az, látod, érdekes volt! Akkor még itt volt a plakátosztály a szegedi nyomdában, és engem valamiért odaraktak. Na, azt nagyon szerettem. Többek között az Illés együttes plakátjait is mi csináltuk. De csak pár hónapig tartott az egész, mert a plakátosztály átkerült Vásárhelyre. Pedig, ha Szegeden hagyják, akkor lehet, hogy én a mai napig nyomdász maradok. De a plakátkészítés után korrektor lettem a matematika szedőknél. Matematikai képletekkel teli könyveket kellett ólomban korrigálnom. Na, az szörnyű volt! Akkor döntöttem el, hogy inkább tovább tanulok, mert ez a munka nem nekem való. Jelentkeztem a Tanárképzőre, matematika–rajz szakra. Föl is vettek, de akkor augusztusban behívtak katonának. Tizenhárom hónapig voltam katona. Borzasztóan rühelltem, de így utólag visszagondolva azt mondom, hogy nekem az az iskola kellett. Ott valahogy felnőttem.

Hogy miért éppen matek–rajz szakra? Oda volt sanszom. A rajz miatt. A Tömörkényben mi elég komoly rajzképzést kaptunk, és én imádtam rajzolni. A matekot viszont már ott is utáltam, semmi érzékem nem volt hozzá. A másik lehetőség a matek–földrajz szak lett volna, de a mi nem tanultunk földrajzot, talán csak egy évig. A felvételi előtt elmentem a Ságvári gimnázium egy öreg tanárjához, hogy fölkészítsen matematikából. Mindig dolgozatot íratott. Egyes, egyes, egyes. Na, gondoltam, ebből nem lesz semmi. Otthagytam. A fölvételin nagy szerencsém volt, a Pitagorasz-tételt kaptam. Na, azt azért még le tudtam vezetni valahogy. De a matematika még ma is fehér folt nekem. A Főiskolán egyszerűen bemagoltam. A tanárok tudták, hogy egy szót se értek belőle, de értékelték az igyekezetemet, hogy minden órán ott vagyok, mindent jegyzetelek, így mindig átcsúsztam a vizsgákon. A rajz, az ment. Bár ott is volt egy-két érdekesség. Amikor rajzból szigorlatoztam, az évfolyamból egyedül én kaptam hármast. Teríteni kellett, ami azt jelenti, hogy bevitted a munkáidat, és kiterítetted. Az én anyagom ütős volt. Erős. Mindenre számítottam, csak arra nem, hogy hármast kapok rá. A szóbeli vizsgán ábrázológeometriai feladatot kaptam, valami kanna árnyékát kellett megszerkesztenem. Az ábrázolót sose szerettem, nem is érdekelt. Rajzolgattam ott valamit, persze rögtön kiderült a disznóság, elvéreztem. De bementem aztán a mesterhez, Cs. Pataj Miska bácsihoz, mégis, hogy képzeli, hogy a rajzaimra hármast adott? Nekem?! Kidobott. Örüljek, hogy nem buktattak meg a szóbeli

vizsgán tanúsított szereplésem miatt. De később aztán vele is jó viszonyba kerültem, ahogy Hézső Ferenccel is – aki később a rajztanszak vezetője lett. Hézső a nyolcvanas években hívott a Főiskolára, tanársegédnek. Én akkor már régen tanítottam a Tiszaparti Gimnáziumban, kiépítettem a kapcsolatrendszeremet, népszerűek voltak a szakköreim, így nagyképűen pontokba szedtem a feltételeimet. Ha ezt és ezt biztosítja a számomra a Főiskola, akkor megyek, másként nem. Hát nem tudta biztosítani. Pedig karrier szempontból mindenképpen oda kellett volna mennem.

Ki tudja, talán ma már professzor lennék...

Hetvenötben kaptam meg a tanári diplomámat a Főiskolán, de már hetvenháromban felmentem Zebegénybe, a Szőnyi Szabadiskolába azzal, hogy mindenképpen festő leszek. Én onnantól tíz éven át Zebegényes voltam. Ott tanársegéd lettem, létrehoztuk a Zebegényi Műhelyt, kiállításaink voltak... Főleg rézkarcban, grafikában utaztunk, nekem nyomdászként az nagyon passzolt. Úgyhogy akkortól a képzőművészet a számomra már komoly volt.

A zebegényi művésztelep szabadiskolájában különböző osztályok voltak. Én kezdettől a sokszorosított grafikai osztályba jártam, Kórusz Józsefhez. Kéthetes turnusok voltak, maximum kétszer két hetet lehetett ott eltölteni. Jelentkezni kellett rá, akkor ez még ilyen túljelentkezős hely volt, megszűrték, ki juthat be. Aztán, ha kifizetted a pénzt a szállásért és a képzésért, tanulhattál, dolgozhattál. Dániel Kornél volt az igazgató. Szőnyi István halála után – ő kilencszázhatvanban halt meg, az iskola hatvankilencben indult, ha jól tudom –, összejöttek az akkori nagy öregek – azt hiszem Aczél György is ott volt –, és kitalálták, hogy a nagy Szőnyi-kertben csinálnak egy művésztelepet, és nyaranta szabadiskolát indítanak. Faházakat húztak fel, kialakították az infrastruktúrát. Indult egy grafikai osztály, két festő osztály, tér és forma nevű, designé-tervező osztály, szobrász osztály, kerámiaosztály, és volt egy művészettörténet-osztály is, amit Papp Gábor vezetett.

Kórusz József Szőnyi kedvenc tanítványa volt, olyannyira, hogy Szőnyi halála után kiköltözött az özvegy mellé Zebegénybe, Szőnyi műtermében dolgozhatott. Szőnyi-epigonként tartják számon. Ebben sok igazság van, de én jól ismerem a munkásságát, meg merem kockáztatni, hogy jobb festő volt, mint a mestere. Attól függetlenül, hogy Szőnyinek vannak nagyszerű dolgai. De Kórusz a Monet-féle francia impresszionista vonalat nagyon fölfejlesztve vitte tovább. Olyannyira, hogy ő tényleg tudott úgy festeni, mint Monet. Egy baja volt, keveset

dolgozott. Csak élete vége felé talált meg olyan festői megoldásokat, amikkel meg tudta ragadni a fényt. Viszont eszméletlen jó pedagógus volt. A Képzőművészeti Főiskolán lett volna a helye. Bohém, szabad ember volt. Büszke volt rá, hogy újságot nem olvas, kijár Párizsba, soha nem volt munkahelye... Évközben is tartottuk a kapcsolatot, följártam hozzá Pestre, fölhívtam telefonon, a Gourmand Kávéházban találkozunk. Nem volt karórája. Ha tizenegyre beszéltük meg, volt, hogy csak délre ért oda.

Abszolút szabad figura.

Amikor mi, a tanítványai, megalakítottuk a Zebegényi Műhely nevű művészcsoportot, házat béreltünk, kaptunk egy kis helyiséget az ottani iskolában, ott kialakítottunk egy műhelyt, nyomdagéppel, évközben is odajártunk, hétvégeken. Elég az hozzá, hogy én a sokszorosított grafikai mesterséget – amit tudok belőle, mert sajnos sok mindent nem tudok –, Kórusztól tanultam. Elsősorban a klasszikus rézkarc mesterfogásait. Még hát a világlátást, amit ő állítólag Szőnyitől kapott.

Hogy mi ez a világlátás? Mindenféleképpen tradicionális művészetszemlélet. Ezt hangsúlyozni kell, mert mára a művészet fogalmába annyi minden olyasmi is beletartozik, aminek szerintem semmi köze a művészethez. Én csak a többévszázados tradícióban szereplő mesterségbeli fogások – mondhatni akadémista megoldások – alapjaiból kibontakozó műalkotásokat tartom igazi művészetnek. Olyasmiket, amik nem az úgynevezett látvány- vagy designer-festészet körébe tartoznak. Úgy látom, hogy mára az utóbbi vette át a festészet vezető szerepét. Pedig ebbe nagyon ritkán fér bele a tartalom. A tartalmat manapság sokan lenézik, a moralizáló dolgok nem nagyon mennek. Én pedig úgy gondolom, és egyre jobban meg vagyok róla győződve, hogy a tartalom és forma egységét tekintve csak akkor lesz időtálló és egyetemes egy alkotás, ha azt a metodikát, amivel készült, tovább lehet fejleszteni. Nagyon sokat foglalkoztam a modernekkel is, de nem tudom elfogadni, hogy félredobsz mindent, lesöpröd az asztalt, és valami teljesen újat hozol létre, mivel szerinted az összes régi produkció hülyeség. Ez szerintem nem járható út. Ez már látszik azért. Mondjuk a Jackson Pollock-féle gesztusfestészetben, amit rettenetesen nyomtak egy darabig. Pollock egész munkássága bizonyítja, hogy amit csinált, az folytathatatlan, fejleszthetetlen. Bele is pusztult ebbe. Amikor kihátrált mögüle az a kurátori réteg, amelyik az aukciókon csillagászati magasságokba tornászta fel az árait, öngyilkos lett. Mert rá kellett jönnie, hogy csöpögtetni lehet így meg amúgy, de utána már hogyan? Hova?

Nagyobban csöpögtetek vagy kisebben, és mit? Nem tudsz benne előbbre lépni. Ebbe beledöglik egy olyan alkotó, akiben elhivatottság van, és azt gondolom, hogy egy valamirevaló művésznek kell legyen ilyenfajta indíttatása: véleményt formálni a világról. Méghozzá úgy, hogy az egyértelműen leolvasható legyen a képről. Ha ez nincs ott, hogy majd te, a befogadó, tovább gondolod, ahogy akarod... Ez nagyon szép, de csak egy avantgardista máz. Ez az alkotói módszer tovább-fejleszthetetlen. Leáll. Nem tudsz semmit hozzátenni. Ha én nem tudok a műben megszólalni, olyan módon, hogy elmondjak valamit a környezetemről meg az engem érdeklő problémákról, a máról a mához – és feltehetően a holnaphoz is –, akkor vége. Mi a francnak csinálnám? Szép dolog öt-hat négyzetméterre fölrakni színeket, irtó hatásos tud lenni, iszonyatos energiát lehet belefektetni. A *geg* egyszer elmegy, de azután... Holnap? Én abban hiszek, hogy olyasmit kell csinálni, ami holnapután is aktuális lehet, netán száz vagy ezer év múlva is. Ha nem ilyesmiben utazol, akkor nincs értelme egy lépést is tenni.

Számomra a szürrealizmus az utolsó modernista történet, ami még igazi festészet volt. Ami utána jött, az absztrakt válfajai, az mind designer-festészet. Aminek nincs mondandója, csak formai ügyeskedés. Ez a véleményem. De hát én egy teljesen lemaradt ürge vagyok. Diplomamunkámat ugyan a pop-artról írtam, ahol van néhány valóban remek munka, de az is ott bukott meg előttem, amikor már csak örökös visszakérődzéssé vált az egész. Szóval az én szemléletem már nem fog változni.

Én már csak ilyen maradi maradok.

De ne felejtsük, hogy én végül is tanár voltam. Nem par excellence festőművész, inkább elkötelezett művészetpedagógus, aki „mellesleg" fest. Szerettem volna tovább adni az én művészetszemléletemet és a művészet szeretetét. Képviseltem a saját értékrendemet, de soha nem vetettem el azokat a dolgokat, amik nem álltak hozzám közel. Sőt, azokra néha több gondot fordítottam, éppen azért, hogy egyetemes legyek. A paletta minden színére szükség van. De bizonyos dolgokat nem tartok olyan fajsúlyúnak, mint azokat, amik az én kategóriámba tartoznak.

Mint a Tanárképző Főiskola megválasztott kiszes kultúrtitkára, negyedévesként én vezettem a szegedi fiatal művészek klubját a városban, a PAMACS Klubot. Ott volt a színházzal szemben. Klasszikus klubélet folyt ott, előadások, fellépések, kiállítások, lázas beszélgetések, megváltottuk a világot. Akkoriban nagyon tetszett nekem ez az

éjszakázós, kocsmázós, kicsit lumpen életforma. Úgy volt, hogy diplomaosztás után főfoglalkozású klubvezető leszek, hivatalos, népművelői állásban. De másként alakult.

A főiskolai gyakorló tanításomat Ságvári-telepen végeztem, volt ott egy rajztanárnő, aki óraadó tanárként dolgozott az akkor induló Tiszaparti Gimiben is. Összesúgott a Tiszaparti igazgatójával, Török Laci bácsival, hogy vegyen oda engem, rajzot tanítani. Laci bácsi be is hívott, volna-e kedvem heti hat órát vállalni, óraadóként. Akkor még szombaton is volt tanítás, a szombatomba belefért volna. Oké, mondtam, szívesen. Ő meg: András, nehogy azt higgye, hogy itt magának állása lesz, csak óraadó lesz, nem több. Nekem ez bőven belefért volna a klubvezetés mellé. Na, ezután nem sokkal egyszer csak beállított a lakásunkba azzal, hogy mégis szeretne odavenni engem a Tiszapartiba, kinevezett tanárnak. Tudod, mekkora szó volt az? Hogy nem szerződéssel, hanem kinevezve?! Én meg húzódoztam ott, hogy nem, igazgató úr, nagyon kedves, de nekem elég az óraadás a klubom mellett... Apám elsápadt. Hogy mit képzelek én magamról? Mindez még az államvizsgám előtt volt. Úgy váltunk el Laci bácsitól, hogy majd a vizsgám után válaszolok neki. Na, és akkor beindult otthon az apai gépezet. Normális vagy te, fiam? Tudod, mit ajánl neked? Középiskolai állást! Mikor az évfolyamtársaid örülhetnek, ha egy általános iskolában sikerül megvetni a lábukat? Bolond vagy te? Klubvezetőként akarod tengetni az életedet?

Muszáj volt beadnom a derekamat.

Szóval így kerültem én egy ilyen mézesbödönbe. Mert kinevezett gimnáziumi tanárnak lenni őrült nagy szó volt akkoriban. De én ennek a jelentőségét akkor igazán föl se fogtam. Pedig így lettem azon kevés közalkalmazottak egyike, aki onnan ment nyugdíjba, ahová a kezdet kezdetén kinevezték.

Kinevezett rajztanárként én lettem az iskola dekorációs felelőse. Abban az időben még, a hetvenes évek közepén, minden állami ünnepen díszbe öltöztek az iskolák. Akkora Lenint festettem november hetedikére, mint maga az épület. A tető alól engedtük le a vásznat, majdnem a földig ért. Nem is tudom, hogyan csináltam meg. Valami kivetítővel talán... Nagyon komolyan vették a dekorációt, a pártbizottság emberei körbejárták az intézményeket, ellenőrizni, minden rendben van-e. Később aztán ellaposodott a dolog, marhára untam, éljen május egy, éljen április négy, satöbbi. Kétarcú tablókat csináltam, egyik felén április negyedikét dicsőítettem, s másik oldalán november hetedikét. Az

iskola mindenese, szegény Jani bácsi rakta ki a dekorációt, és egy novemberben úgy tette a falra, hogy az április negyedikei fele nézett az utcára. Nagy bukta volt belőle, de kit csesztek meg? Szegény mindenes Jani bácsit. A vége felé már nagyon nem ment ez az egész, de az igazgató, Török Laci bácsi, még mindent ilyen vonalasan csinált, az iskola érdekében. Pedig Ludovikás volt, és komoly szellemi ember, akinek folyton egy nagyon vonalas pártembert kellett eljátszania. De ha becsukta maga mögött az irodája párnázott ajtaját, akkor, na, idefigyelj, fiam... – és egészen más hangon beszélt. Így kellett leélnie az életét, ebben a kettősségben. Emlékszem, ő nyitotta meg a klubom első kiállítását, mondott egy szép, vonalas beszédet, aztán meghívott a Hungiba vacsorázni, utána átmentünk a Jegesbe, hajnalig ittunk, megváltottuk a világot. Reggel ötkor váltunk el. Na, fiam, azt mondja, hétkor találkozunk az iskolai ünnepélyen. Mindig ilyen kora reggelre tűzte ki a hivatalos ünnepségeket, hogy ne vegye el az időt a tanítástól. Én nem is tudom, hogy szedtem össze magam akkorra. Mire rogyadozó lábbal beértem a suliba, ő már ott volt, vasalt ingben, nyakkendőben, sima képpel, megberetválva, józanon... Ilyen ember volt. Francia-szakos tanár létére oroszt kellett tanítania. Sok ilyen kényszerből kétlaki figura volt akkoriban. Nem volt más választásuk, ha élni akartak.

Azt hiszem, szegény apám is ilyen volt...

Szóval rajztanár lettem a Tiszaparti Gimnáziumban. Szerettem, szerettek. Később mégis majdnem lett egy kitérőm. Végvári Lajos műtörténész professzor hívott Miskolcra. Látta a zebegényi művésztelepen, hogy miket csinálok, és mivel tudta, hogy már akkor is érdekelt a művtöri, azzal hívott, hogy ő nyugdíjba megy, és átadja nekem a miskolci múzeum műtörténészi posztját. Kaptam volna szolgálati lakást, bent a múzeumban, főztek, takarítottak volna rám... Tetszett.

De apám megakadályozott.

Miskolc?! Mit akarsz te egy iparvárosban? Nem ismersz ott senkit! Itt a családod! Itt van szegény anyád! Mi lesz vele, ha én leesek a lábamról? Tessék, nézd meg, máris magas lázam van!

És képes volt ágynak dőlni, csak hogy otthon marasztaljon.

Később aztán, amikor valóban beteg lett ő is és szegény anyám is, mindkettőjüket mi ápoltuk a feleségemmel és némi „külsős" segítséggel. A testvéreim mind külföldön élnek, ők küldtek pénzt a gondozásra, ápolásra az igaz, de a kemény dolgokat mi intéztük. Éjjel-nappal. Mellette az iskola – a feleségem testnevelő tanár –, a szakkörök, meg az

az ismeretterjesztő munka, amit végeztem. A videotechnika és a digitális forradalom megjelenéséig sokvetítős diaporámára alapuló előadásokat tartottam városszerte különféle klubokban, és távolabb is. Már amikor tanítani kezdtem, az óráimon akkor is vetítettem diaképeket, sőt, béreltem tizenhat milliméteres vetítőt, mozgóképen vetítettem Picassóról, hogyan fest üvegre, vagy Szász Endréről, hogyan csinálja a dolgait... A diaporámából aztán valami átszüremkedehetett a festészetembe is... Mert, persze, festettem, ahogy festek most is.

És szembe megyek a trenddel.

Nullás ecsettel festegetem a képeim egy-egy apró részletét, olykor napokig, hetekig... Mondják, minek bajlódsz ezzel, fotóval sokkal célravezetőbb az ilyesmi... De én élvezem. Szeretem csinálni. És ez is fontos. Hogy olyasmit csináljunk, amiben örömöt találunk. Nem? Ilyen tekintetben marha nagy önzés az egész. Csinálom, a magam örömére. És persze, megvan a szabadságom. Azt csinálok, amit akarok. Bábel világ című képemet jó húsz éven át festettem, és még most is bele-belenyúlok.

Hogyan szülelett a kép?

Kórusz mester gyakran mondta nekem Zebegényben, András, neked ki kell jutnod Párizsba, nagyon otthon éreznéd ott magad. Na, hetvennyolcban kimentem Párizsba, körülnézni. Útközben megálltam Bécsben, benéztem a Kunsthistorisches múzeumba, ott találkoztam Brueghel Bábel képével. Nagyon megütött. Monumentalitása, részletgazdagsága, az a lenyűgöző mesterségbeli tudás, amivel készült. Hú, ha én egyszer egy hasonló képet festhetnék...! Na meg a mondandója. Aminek alapjául a Mózes első könyvében leírtak szolgálnak.[2]

Eszembe jutott, hogy csináltam én már nagyméretű dolgot, a Tiszapartiban készítettem egy kétméter magas, hétméter széles pannót a klubom számára, Élet címmel. Fekete fotókartonra készült, fehér

---

[2] Az egész földnek egy nyelve és egyféle beszéde volt.
Amikor útnak indultak keletről, Sineár földjén egy völgyre találtak, és ott letelepedtek.
Azt mondták egymásnak: Gyertek, vessünk téglát, és égessük ki jól! És a tégla lett az építőkövük, a földi szurok pedig a habarcsuk.
Azután ezt mondták: Gyertek, építsünk magunknak várost és tornyot, amelynek teteje az égig érjen; és szerezzünk magunknak nevet, hogy el ne széledjünk az egész föld színén!
Az Úr pedig leszállt, hogy lássa azt a várost és tornyot, amelyet az emberek építettek.
Akkor ezt mondta az Úr: Most még egy nép ez, és mindnyájuknak egy a nyelve. De ez csak a kezdete annak, amit tenni akarnak. És most semmi sem gátolja őket, hogy véghezvigyék mindazt, amit elterveznek.
Gyerünk, menjünk le, és zavarjuk ott össze a nyelvüket, hogy ne értsék egymás nyelvét!
Így szélesztette szét őket onnan az Úr az egész Föld színére, és abbahagyták a város építését.
Ezért nevezték azt Bábelnek, mert ott zavarta össze az Úr az egész föld nyelvét, és onnan szélesztette szét őket az Úr az egész föld színére.

temperával. Akkor még nem ismertem Zichy hasonló tematikájú képeit, azt hittem, én találtam ki ezt az élet stációit ábrázoló pannót. Egy fiú és egy lány képével indul, egymásba szeretnek, aztán sok minden éri őket, mire végül két megroggyant öreg lesz belőlük. Sorozatfigurák voltak, az ifjúságtól az elmenetelig. Volt annak a képnek egy kis szecessziós beütése is, akkoriban nagyon tetszett a szecesszió nekem. Aztán leálltam ezzel, pedig voltak hasonló, nagyszabású elképzeléseim. Megmondom, miért. Nekem Kondor Béla volt akkoriban az egyik nagy ászom. Nagyon szerettem a verseit is meg a grafikáit, hatalmas imázsa volt a hetvenes években. Neki is voltak ilyen nagy pannói. A margitszigeti Nagyszállóban most is ott van egy. A stílusa is tetszett nekem, az a kicsit ilyen majdnem kubisztikus... Kmetty tanítvány volt, tőle jöttek neki ezek a formai megoldások, szóval bele voltam ebbe zúgva. Vannak is még ebből az időből tervrajzaim, azt hittem, hogy én majd csinálok ezt meg azt... A suliban festettem ezt a nagy képet, ki volt a rajzteremben teregetve, volt egy barátném, bejött, szétnézett, látta, milyen nagy képet festek, biztos azt gondolta, hogy akkor nagy festő vagyok... Tetszett nekem ez a dolog.

Szóval lecövekeltem a Brueghel kép előtt Bécsben, sok minden átfutott a fejemen. Zebegényben kezdtem rajzolni, ott állt össze a fejemben először, hogy különböző korok épületeiből egy halmazt rakjak össze, egymásra rajzolva őket. Később kiderült, hogy ez se eredeti ötlet, mert például Piranesi és társai a tizennyolcadik században csináltak már ilyesmiket, meg korábbról is vannak ilyen típusú megfogalmazások. Akkor én még ezt nem is Bábelnek szántam, a legelején, hanem inkább csak egy szürrealisztikus víziónak. Az első grafikai változata meg is született, hál' istennek az megvan még. Lesz egy nagy kiállításom 2019 tavaszán, ott be is mutatom majd, lehessen látni, honnan kezdődött az én Bábel-történetem.

Párizs egyébként óriási élmény volt. Kollégiumban laktam, jártam a várost, egyedül. Drága bátyám megtámogatott, Németországból küldött nekem kétezer márkát az útra. Irtó nagy pénz volt az hetvennyolcban! Azt hittem, én vagyok a Csekonics báró. Az is voltam. Kávéházak, montmartre-i éttermek, nagyon élveztem. És együttvéve az egész, maga a város, a múzeumok, a művészetek, na meg az az életforma, ami ott engem megcsapott... Igaza lett Kórusz mesternek, Párizsban én azonnal otthon éreztem magam. Óriási injekció volt. A kollégiumi szobám tele volt svábbogárral, de nem volt probléma, csak

aludni jártam haza, rendszerint hajnalban. Délelőttönként a múzeumokat jártam, délutánonként a Boulevard Szent Mihály, a Champs-Élysées kávéházai, a Quartier Latin... A Notre Dame-ba majdnem minden nap bementem. Megéltem ott egy gyönyörű orgonakoncertet. Ültem az északi rózsaablakkal szemben, zengett a Bach-korall, félelmetes volt. Sose felejtem el. Ilyen élmények. Kiszabadulsz a hetvenes évek Magyarországáról, és egyszer csak rájössz, mi minden van még a világban. Óriási injekció volt. És az egész hátterében ott lebegett Brueghel Bécsben látott Bábele. A Mózes könyvében megfogalmazott történetben akkor az a passzus volt a legfontosabb a számomra: hogy gyertek, építsünk várost, emeljünk tornyot, hogy szerezzünk magunknak nevet. Hát ez tipikusan emberi, nem? Normális esetben mindannyiunkban ez munkál, hogy valahogy valamire jussunk, és ezzel jár, hogy valami kis nevet is szerezzünk, és hogy az isteni teremtés tökéletességét elérjük. Mára ez mintha megszületett volna a nyugati világban, de mindig ott van egy nüánsznyi pont, ahol az emberi alkotás elcsúszik. A Challenger egy tömítés miatt felrobban, pedig hát tökéletesen megcsinálták. A lopakodót is csak lelőtték. A Bábel tornyának építése fejezi ki a legjobban ezt a – később megértettem – *meddő* emberi igyekezetet...

Párizsból hazatérve elkezdtem rajzolni egy egymásra halmozott toronyszerű épületegyüttest, bár még nem azzal a kifejezett céllal, hogy abból majd... Nem volt vele különösebb mondandóm. De elkészült az a nullakettes csőtollal megcsinált nagyméretű rajz, aminek azért köszönetek egy Winkler-díjat. Annak idején a rajztanárok kiállításán én voltam az első, aki Winkler-díjat kapott.

Arra a fekete-fehér grafikára.

Mégis leálltam a grafikával, mert jött a diaporáma. Azt hiszem, ebbe is belejátszott a párizsi kavalkádszerű élményem. Mert a diaporáma olyan, mintha egy folyton változó kollázs volna. Megszállottan fotóztam, noha nem értettem hozzá igazán, mégis izgatott a dolog. Elvoltam ezzel, egészen ezerkilencszáznyolcvanig, amikor jött a nagy betegség, hét hónapig haldokoltam. Már kezdtem kicsit lábadozni, amikor drága jó apám föltette a kérdést: Miért nem festesz? Fiam, mi ez a diaporámázás? Neked festeni kell!

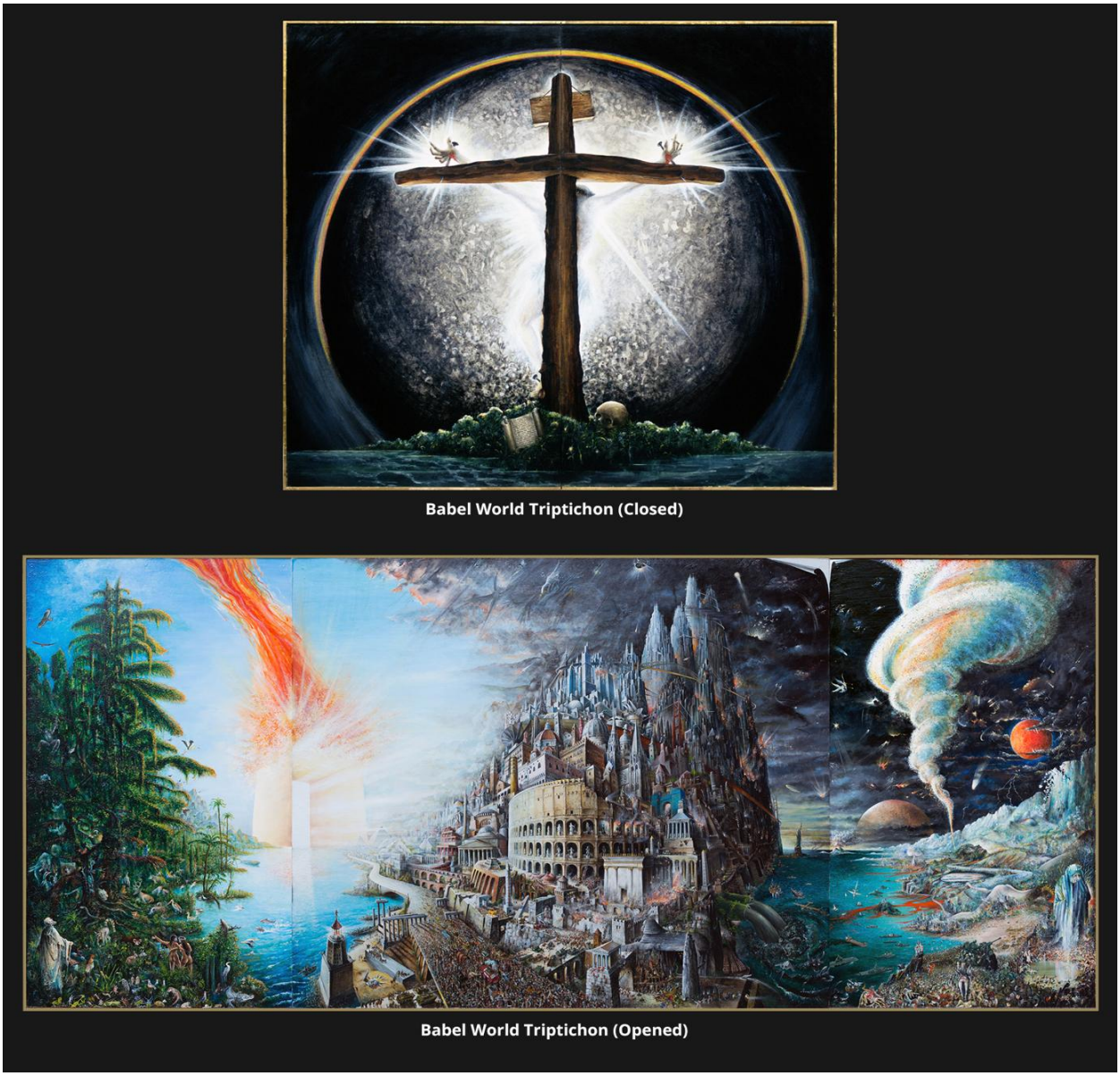
És akkor megint előjött nekem – gondolom erős összefüggésben az akkor megerősödött és igen személyessé vált istenhitemmel –, hogy meg kéne festenem az én Bábelemet, egy nagy táblára. És akkor el is kezdtem. De lassan haladtam vele, és közben azért a diaporámázás visszacsábított

magához. Közben a németországi bátyám kitalálta, hogy megvalósítja régi álmát, és nyit egy galériát. Azt mondta, legyek én az első festő, akit ő bemutat ott. Na, és ahogy ez lenni szokott, mikor az ember előtt felcsillan egy kiállítási lehetőség, elkezd dolgozni, mint egy őrült, mert van célja. Éjjel-nappal festettem. Tulajdonképpen ez gyógyított meg véglegesen. Nekiestem, azt a táblaképet is befejeztem. Az lett a kiállítás vezérképe kilencvenkettőben. Nagy siker volt, azt a kezdeti Bábelemet megvette egy német gyűjtő. Azt mondta, ez a Bábel elég nyomasztó, fessem meg neki a Mennyei Jeruzsálemet. Na, elkezdtem akkor ezzel foglalkozni. Rádöbbentem, hogy nem lesz valami egyszerű. Nagyon pontosan le van írva Isten országának képe a Jelenések Könyvében. Az örökre kiválasztott város a Messiás uralmának központja lesz. A szétszórt népek odagyűlnek, hogy Istent imádják, és itt lesz az igazságosság trónja, a Bárány fölékesített menyasszonya, ellentéte Babilon, a vadállat és a parázna nő városa. A Mennyei Jeruzsálem az égből száll alá az új földre, drágakövekkel van kirakva és kapui a világ négy tája felé nyílnak, az élet folyója folyik át rajta, partján az élet fái állnak a megváltottak táplálására. Ott valósul meg Isten együttlakása az emberekkel. A fényt, a tisztaságot, a tökéletességet jelenti. Hogyan tudnám én ezt ábrázolni, megfesteni?

Fölhajtottam a korábbi, elsősorban középkori alkotásokat, de nem tudtam dűlőre jutni. Rajz- és művtöri tanárként akkoriban éppen különböző triptichonokkal foglalkoztam. Tulajdonképpen ez adta az ötletet, miért ne lehetne valahogy egybe foglalni a Bábelt a Mennyei Jeruzsálemmel... Akkor jött a gondolat, hogy ne csak az építészeti korok jellemző motívumai jelenjenek meg a képen egy zikkuratszerű, roskatag, mégis monumentális toronyba sűrítve, hanem a történelmi korok jelentősebb állomásai is, kronologikusan... Hogy legyen a képen valami igazi koncepció. Mindehhez persze az enyémnél jóval átfogóbb és részletesebb ismeret kellett volna, egyrészt az építészetet, másrészt magát a történelmet illetően. Gondoltam egy nagyot, és beiratkoztam a Szegedi Egyetemre, nappali képzésre, történelem–régészet szakra. Minden kollégám bolondnak nézett. Minek nekem még egy diploma? És hogy fogom én azt idővel és energiával bírni a mindennapos tanítás mellett? Nekem nem a diplomára volt szükségem, hanem a tudásra. De hogy hogy bírtam, azt magam se tudom már. Hiába voltam negyven körüli tanárember, az egyetemen ugyanúgy helyt kellett álljak, mint a fiataloknak. Sőt. De sikerült valahogy. Gondolom, az otthoni terhek jó részét a feleségem vállalta magára, mert akkor már nős voltam, ráadásul a gyerekeink is megszülettek. Nem sokat lehettem otthon. Az első két év

után be is láttam, hogy nem fogom tudni befejezni az egyetemet. És akkor jött a segítség – mert segítség is érkezik mindig, nem csak figyelmeztető büntetés –, a régész tanszak vezetője azt tanácsolta, kérjek rektori engedélyt, hogy a töri szakot feladhassam, hiszen harmadévtől ott már az újkori történelmet tanultuk volna, nekem meg, régészként, arra már nem lesz szükségem. És a rektor megadta az engedélyt, azzal, hogy a másodéves záróvizsgáimat még rendben teljesítem. Ez megtörtént, úgyhogy három évvel később régészként végeztem. Közben sok-sok fontos dologgal megismerkedhettem, olyasmivel, amire szükségem volt a tervezett nagy kép megfestéséhez.

És festettem. Hosszú éveken át festettem.

Babel World Triptichon (Closed)

Babel World Triptichon (Opened)

A triptichonnak elgondolt képből az idők során egy kinyitható-becsukható hármasoltár lett. Az első kép a Teremtésé, a középső, nagy tábla a Bábel, a jobbszélső az Armageddon.
De mi legyen a behajtott táblákon? A fedlapon? Rengeteget agyaltam ezen. Végül jött a sugallat: Krisztus a kereszten. De hogyan? Miképpen? Végül rájöttem: hátulról nézve fogom megfesteni a Golgotát. A kereszten szenvedő Krisztus így az oltárképen ábrázolt világ belsejét nézi, ő látja az egészet a születéstől az Armageddonig. És ha kinyitjuk az oltárt, akkor elénk tárul, amit lát.

Hát, így született meg a kép, cirka húsz év alatt, de még mostanában is bele-bele nyúlok. Talán nem is lesz vége, csak velem együtt...

Közben nyolcvankettő nyarán megnősültem. Mártival jó pár évvel korábban, 1979-ben Gyulán, az Erkel Ferenc Diákünnepeken találkoztunk először, amikor kísérőtanárként vittem oda gyerekeket, ráadásul fotóztam is az eseményeket. A gyulai strand sportpályáján a Tömörkény Gimnázium balettes lányai tartottak zenés bemutatót egy John Travolta számra, illetve a Sandokan c. film zenéjére. Természetesen róluk is készítettem fotókat. Márti is ott táncolt a többiek közt, de akkor még nem akadt meg a szemem rajta. Az akrobatika tanáruk jó cimborám volt. A gyulai vár tövében volt egy korán nyitó krimó, ahol egy átmulatott éjszaka után gyógyítottunk magunkat egy-egy sörrel. A cimborám mondta, ne menjünk még, mindjárt jönnek a balettos lányok, sok csinos van köztük, várjuk meg őket. Jöttek is, Márti is köztük volt. A cimborám bemutatott bennünket. Mondtam a lányoknak, hogy az ő produkciójukról is készítettem fényképeket, otthon majd megmutatom, ha valamelyiküket érdekli. Márti azt mondta, őt érdekelné. Őszintén szólva aztán én meg is feledkeztem volna az egészről, ha pár héttel később véletlenül össze nem futunk újra Szegeden az Ifjúsági Házban, ahol két óra között balettruhában üldögéltek az előtérben. Abban az évben renoválták a Szegedi Nemzeti Színházat. Addig a Tömörkény balettszakos lányai a színház balett-termében gyakoroltak, most az Ifjúsági Házban kaptak termet. Én meg minden nap ott jártam el a Tiszaparti Gimnáziumba, tanítani. Na, ott futottam össze Mártival egy reggel. Nagyon csinos lány volt, értelmes, talpraesett, vonzó. Szóba elegyedtünk ott, a Tisza-parton. Jó beszélőkém volt már nekem, de csak nyökögni tudtam, ahogy a szemébe néztem. Mondtam, készen vannak a képek. Jó, akkor holnap délután hatkor a Stühmer előtt találkozunk, és majd megmutatod őket! Ilyen csaj volt. Később is ő tette meg a lényeges lépéseket. Na de mindjárt erre az első randevúra nem jött el. Egy

barátnőjét küldte oda, azzal, hogy neki a színházban van előadása, amiről tegnap megfeledkezett, nézze meg a tablón a fotót, egy bajszos tanárembert keressen, menjen oda hozzá, és mondja meg, hogy késik. Klári így is tett, és a színház felé félúton találkoztunk..! Hát így kezdődött. A házasság meg, konkrétan... Én levettem őt a deszkákról, nem akartam, hogy boldog-boldogtalan lássa a szépségét... Beiratkozott a Juhász Gyula Főiskola testnevelés–orosz szakára. Onnan egyszer több hónapra ki kellett utaznia a Szovjetunióba, gyakorlatra. Nagyon hiányzott. Nem is gondoltam volna addig, hogy mennyire. Hosszú telefonbeszélgetéseket folytattunk, kétezer kilométeres messziségből... Egyszer teljesen váratlanul megkérdezte a telefonban: Vegyek gyűrűket? Mert itt most nagyon olcsó az arany. És hát mit lehet hamarjában egy ilyen kérdésre felelni? Vegyél, mondtam, persze, hogy vegyél! Hazajött, megesküdtünk, összeköltöztünk ebbe a kis lakásba, ahol most dolgozni szoktam. Apámék vették ezt a legénylakást nekem, itt kezdtük aztán Mártival a közös életünket. Itt születtek meg a fiaink is, Dávid és Andris. Dávid most harminckettő, Andris huszonhat éves. Mindketten a számítástechnika világában működnek. Dávid informatikus, mellesleg weblapokat készít és zenéket ír, nem csak jó szeme, nagyon jó kézügyessége és hallása is van... Hát csak kaptak valamit örökül a művészi érzékből... Andris elvégezte az óvóbácsi képzőt a főiskolán, két évet dolgozott is óvodában, de mindig a fotózás érdekelte igazán, meg a film, a videó... Most egy norvég cégnél dolgozik Pesten, mint vágó...

Márti testnevelést tanít az egyetemen, én meg, mióta nyugdíjas lettem, csak festek. Vagy nem festek, ha nincs hozzá kedvem. De most, hogy lesz ez a kiállításom tavasszal, a Dóm alatti bemutatóteremben... Most felpörögnek majd a dolgok, Isten segítségével.

Inkább keresztény embernek vallom magam, mintsem igazi hívőnek. Azért, mert az igazi hit az általam tapasztalt sokféle benyomás kapcsán nálam olyan magas polcra került, amiről érzem, hogy annak én nem felelek meg. Próbálkozom, persze, mert az életben nem tudok elképzelni másfajta meggyőződést és magatartást. A hit egy fonál, aminek a mentén lehet haladni. Megpróbálom a festői dolgaimba is becsempészni valahogy ezt a hittel teli meggyőződésemet.

Mert, tudod, érdekes dolgot figyeltem meg az életemben. Amikor úgy „elszálltam”, hogy na most, most igen, most azért letettem valami komoly dolgot, most igazán vagyok valaki – akkor mindig kaptam egy marha nagy kokit.

Mindig beütött valami nehézség.

A nagy betegség még Zebegényben történt, nyolcvanban, ott kaptam a hasnyálmirigy-gyulladást, amibe majdnem belepusztultam. Kiterítve kezdtem el gondolkodni, hogy valamit én nem jól csinálok. Az volt az első komoly jel, ami engem az istenhit felé tolt. Nem üzleti jellegű ajánlatott tettem Istennek, hogy ha meggyógyít, akkor attól fogva hinni fogok benne. Nem. Hanem rájöttem, hogy az a lumpen művészélet, amit akkoriban éltem, annyi bűnnel van tele, olyasmivel, aminek semmi köze nincs egyfajta tisztasághoz. Pedig én mindig is valami normális, tiszta dologra vágytam, de azért úgy gondoltam, ez is belefér még, meg az is belefér...

Hogy mi a bűn?

Hát először is az erkölcstelenség. Ami nem okvetlenül a félrelépést jelenti, pedig az emberek nagyobbik része mindjárt erre, a bujaságra gondol. Pedig a hét főbűn közül – szegény Brueghel ezt is nagyon jól megfestette –, a bujaság az utolsó. Azért jár a legkisebb büntetés. Egyébként érdekes módon a hét főbűnnek semmi köze a Bibliához. Valamelyik zsinat határozta meg, nem bibliai kategória. De az első közülük a kevélység. Sokáig nem értettem, miért. Hát mert minden abból származik. A többi hat levezethető a kevélységből, ami a büszkeség elfajulása. A büszke ember nagy becsben tartja személyes tulajdonságait, sikereit, a kevély emellett ráadásul minden mást öntelten, gőgösen megvet és lenéz.

Szóval, szerintem érzi azt mindenki, ha valami rosszban sántikál!

Nem?

Ez abból jön, hogy minket is sok igazságtalan dolog ér. Ami nyilvánvalóan bűnből fakad. Hát akkor csak érzi azt az ember, hogy mikor nem csinálja jól a dolgokat. Tudjunk tükörbe nézni. Vajon meddig mentem el rosszfelé? És én akkor úgy éreztem, elértem a falig. Ezért jött a betegség. És én ezt nem a véletlen művének tartom.

Más történt akkor.

A református teológiában sokan osztják a nézetet, ami szerint a megtérés, a személyes istenhit nem igazán csak rajtad múlik. Hanem lehet, hogy a fölöttünk álló választ téged. „Sokan vannak az elhívottak, de kevesen a választottak." Szóval én úgy érzem – és ahogyan öregszem, egyre inkább –, hogy nem a véletlen, hanem más valaki küldött nekem jelet azzal a betegséggel, és a vele járó fájdalommal.

Bár ahogy öregszem, egyre több kételyem is van.

Ahogy hallgatom az evangelizációt, állandóan följönnek bennem az ellentmondások. Minden nagyon szépen hangzik, de... De! Tehát a kétkedés. Bár azt gondolom, ez belefér a dologba, mert megkaptuk a

szabad választás lehetőségét. Addig, amíg itt vagyunk a földön, mindenki szabadon dönthet a sorsa felől.

Milyen kételyek?

Például nem tudok igazán egyetérteni azzal, hogy térjél meg, és mindjárt a következő órában, mint megtért ember, máris másként fogod csinálni az életedet. Pedig sokan állítják, hogy x vagy y így járt. Lehet, hogy van ilyen, de azért én kétlem.

Mi a megtérés?

A megtérés az, hogy elfogadom Jézus Krisztust, mint létező Megváltót, aki a kereszten az én bűneimért és a többiek bűneiért meghalt. És az Ígéret az, hogy ha te ezt hiszed és vallod, akkor az örökélet részese lehetsz. Ennyi. Ez a lényeg, amin nincs mit ragozni.

Na, most én nagyon nehezen tudom elképzelni, hogy ez a megtérés egyik pillanatról a másikra megtörténhet. Nálam is tovább tartott. Mondtam neked: későn érő típus vagyok.

A másik problémám – ami visszanyúlik az ifjúkoromig, amikor otthon átéltem a hitvitákat –, hogy én azt gondolom, hogy a hívő ember az életével is kimutatja, hogy ő hívő. Azzal, ahogyan cselekszik, ahogyan él. És ha valaki ebből a szempontból nem tud hiteles lenni, akkor az számomra már nem az igazi. Nekem lehet reggeltől estig prédikálni, de szerintem csakis az élő, cselekedeti hit az igazi.

Saját magammal szemben ezért vagyok kritikus.

Én igazándiból nem élek olyan keresztényi életet, ahogyan azt a Biblia leírja. Mert akkor sokkal karitatívabbnak kellene lennem, és így tovább. Az ember tökéletlen lény, szeretné a tökéletesség irányát megtartani és elérni, nem fog sikerülni, de meg kell próbálni. Nehéz, mert a mai világ, különösen a fejlett, nyugati civilizáció, tele van kísértéssel. Az ember hajlamos azt gondolni, hogy én vagyok a fasza gyerek, hiszen ezt itt köröttünk, mind mi csináltuk, ezt az óriás tornyot... Rákötünk a számítógépre, és meg leszel oldva? Csábítóan hangzik. De ha mégis megpróbálunk szerény és istenfélő életet élni, ha hiszünk benne, hogy ez jó irány, akkor ennek meglesz a következménye.

Különben szörnyű dolog lehet úgy meghalni, hogy azzal mindennek vége.

Szóval, bennem is sok a bizonytalanság, de igyekszem őrizni, növelni a hitemet, és néha úgy érzem, hogy ha nem is választott, de elhívott vagyok.

Mai szóval élve: elhivatott.

Hát festek.